

Marknaden mellan generationerna

Det brukar anföras olika skäl till att man inte helt och hållet kan överlämna ekonomin till den osynliga handen. Man vill av dessa skäl inte helt och hållet lita till ett samspel via prismetanismen mellan olika individer och företag, där individerna söker största möjliga tillfredsställelse och företagen största möjliga vinst.

Ett av de skäl som man anför är följande: "Den enskilde individen har begränsad livslängd. I den mån hans handlande helt och hållet styrs av egenytan kommer han inte att ta hänsyn till vad som händer efter hans egen död. Detta gör honom benägen att slösa med de knappa tillgångar som finns i dag. Samtidigt har de individer, som ännu ej har blivit födda, ingen möjlighet att påverka hur knappa tillgångar som finns i dag används. Om nu inte samhället ingriper är risken mycket stor att våra efterkommande får överta ett samhälle som är utarmat på naturtillgångar och kapitalföremål."

Det finns emellertid anledning att räkna med att helt egenyttiga individer har ett intresse att ta hänsyn till kommande generationer. Det går nämligen att (indirekt) göra affärer med människor som ännu inte är födda, på samma sätt som det går att göra affärer med människor i avlägsna länder, som man inte själv

träffar. Sålunda kan t ex en person A, som i dag förväntar sig att leva i ytterligare tio år, sälja en tillgång till en annan person B, som förväntar sig att leva i ytterligare femtio år. När B har blivit så gammal att han förväntar sig att leva i endast tio år till, och A antagligen redan är död, kan B sälja tillgången till en tredje person C, som inte var född när den förstnämnda transaktionen ägde rum.

Transaktionskedjor av ovannämnt slag är inte bara möjliga utan ofta också fördelaktiga för de olika parterna. Som skall visas nedan gäller detta t ex oljetillgångarna. Låt oss emellertid — enligt god tradition inom den ekonomiska teorin — inledningsvis illustrera principen med ett exempel med vinflaskor:

Vi vet att vin i öppnade flaskor kan uppnå stigande kvalitet genom att lagras. Man är därför villig att betala ett högre pris om ett år för att dricka innehållet i en flaska då än man vill betala för innehållet i dag. Antag att man om ett år är villig att betala 25 kr (i fast penningvärde) för detta nöje, men endast 20 kr för att dricka innehållet i dag. Innehållets pris stiger alltså till följd av kvalitetsförbättringen med 25 procent på ett år. Antag samtidigt att den reala räntan, dvs den angivna nominella räntan minus förväntad inflation, är 5 procent per år.

Under sådana förhållanden är det fördelaktigt spekulation att i dag köpa vinflaskan så länge priset understiger 23 kronor och 80 öre, lagra flaskan ett år och sedan sälja den för 25 kr. Om priset i dag ligger under 23:80 tjänar man nämligen mer än 5 procent på det satsade kapitalet. Därmed blir också den som i dag vill dricka upp innehållet i flaskan och för detta betala 20 kr utkonkurrerad av den som vill lagra flaskan för senare konsumtion.

Som Knut Wicksell [1901] visade kommer vinflaskan att lagras så länge som takten i kvalitetsstegringen är större än räntefoten. Förbrukningen kommer att äga rum vid den tidpunkt då stegringstakten för kvaliteten överensstämmer med räntefoten. Den öppnade, dvs lagringsbara, flaskans pris vid varje tidigare tidpunkt är det med räntefoten till nuvärde diskonterade värdet av priset vid förbrukningstidpunkten. Vid varje sådan tidpunkt överstiger detta nuvärde det pris man samtidigt är villig att betala för att omedelbart dricka upp flaskans innehåll. Därmed är också sört för att flaskan verkligen lagras fram till den tidpunkt då räntefoten och kvalitetsstegringstakt överensstämmer.

Antag nu att en nittiofemårig man äger en vinflaska vars pris i öppnat skick skulle vara endast 20 kr. Man skulle alltså vara villig att betala endast 20 kr för att i dag dricka upp flaskans innehåll. Priset på flaskan i oöppnat skick är emellertid 40 kr vilket avspeglar förhållandet att flaskans innehåll om 19 år kommer att vara värt 100 kr samt att räntefoten är 5 procent per år. Eftersom vår nittiofemåring inte räknar med att leva särskilt länge till håller han på att konsumera upp sin förmögenhet. I denna förmögenhet ingår bl a vinflaskan. Om han nu inte har en onormalt stor faibles just för innehållet i denna speciella vinflaska är det emellertid fördelaktigare för honom att sälja vinflaskan och konsumera någonting annat än att själv dricka upp flaskans innehåll. (Han skulle t ex kunna köpa bl a några glas av nitton år äldre vin.) Trots att han själv inte har särskilt stora utsikter att uppleva den dag om nitton år då vinflaskans innehåll är värt 100 kr, har han alltså ett intresse av att medverka till att flaskan lagras i stället för att dess innehåll omedelbart konsumeras.

Den mekanism som har beskrivits ovan fungerar också t ex när det gäller jordens oljetillgångar:

Antag att priset på råolja i ett ut-

gångsläge är 100 kr/m³. Detta avspeglar bl a förhållandet att man tror att oljan kommer att kosta 250 kr/m³ om 19 år samt att räntefoten är 5 procent per år. I resonemanget bortser jag från kostnaderna för att utvinna oljan. Om dessa beaktas blir resonemanget krångligare, utan att ändra de slutsatser det här är fråga om. Som ett resultat av framtidsstudier — i vilka hänsyn redan är tagen till nedan beskrivna anpassningsmekanism — kommer man därefter fram till att olja kommer att kosta 2 000 kr/m³ om 47 år. (Om man inte tog hänsyn till anpassningsmekanismen skulle man förutsäga ett högre pris än 2 000 kr/m³.) Givet att vi räknar med en räntefot på 5 procent per år under hela denna period kommer nu oljepriset att redan i dag stiga upp mot 200 kr/m³. Så länge som priset ligger under detta belopp lönar det sig nämligen att låta bli att pumpa fram olja i dag och i stället pumpa upp oljan om 47 år och då få 2 000 kr/m³ (eller mer).

Prisstegringen på olja kommer att leda till att vi i dag får ett större intresse av att spara olja till ett framtida läge, då dess knapphetsvärde är större. Den oljeförbrukning som i dag värderas till mellan 100 och 200 kr/m³ skärs bort och flyttas framåt i tiden.

Även om en ägare till en oljekälla är för gammal för att uppleva den dag då oljan kostar 2 000 kr/m³ har han ett intresse av att i dag inte sälja olja så länge priset ligger under 200 kr/m³. Nuvärdet av det pris som han skulle få ut vid en framtida försäljning av oljekällan sjunker nämligen med 200 kr för varje uttagen kubikmeter olja.

Även om det är uppenbart att det finns mekanismer som gör att det är fördelaktigt att spara tillgångar till kommande generationer, kan det naturligtvis finnas skäl att på politisk väg sörja för kommande generationer. Det kan ju hända att det i detta avseende finns andra ofullkomligheter i vårt ekonomiska system. Det kan också hända att vi inte godtar den tillväxttakt i konsumtionsmöjligheterna från generation till generation som skulle bli resultatet om den osynliga handen fick arbeta helt utan ekonomisk-politiska korrigeringar.

Ekon lic Bertil Lindström
Industriens Utredningsinstitut

Referens

Wicksell, K., [1901], *Föreläsningar i nationalekonomi, Del I*, Stockholm (tryckt i Lund)